

Využívání tzv. určených škol pro děti zaměstnanců a zaměstnankyň ve školství v období březen 2020–duben 2021¹

Eva M. Hejzlarová, Magdalena Mouralová

Určené, aktivované nebo „krizové“ školy (jednotná terminologie není zavedena²) jsou institutem, který vznikl během pandemie covid-19 v Česku s cílem umožnit zaměstnancům a zaměstnankyním v některých klíčových profesích pracovat i v době, kdy byly z pandemických důvodů uzavřeny mateřské a základní školy³. Tito zaměstnanci a zaměstnankyně, resp. jejich děti, mohli tyto mateřské a základní školy využít jako alternativu ke dvěma zbývajícím možnostem: 1) nepracovat a pobírat ošetřovné, 2) pokud to povaha práce a rodinného uspořádání dovolila, tak pracovat a pečovat o děti v rámci domova.

Určené mateřské a základní školy fungovaly ve třech obdobích:

1. 17. března 2020–15. května 2020, a to na základě Usnesení č. 219⁴, Krizového opatření, které nařizovalo hejtmanům a primátorovi hl. m. zajistit školské zařízení, pro nezbytnou péči o děti ve věku 3-10 let zaměstnanců bezpečnostních sborů, poskytovatelům zdravotních služeb, vojákům a dalším;
2. 14. října 2020–29. listopadu 2020, a to na základě Usnesení č. 1033⁵, resp. později Usnesení č. 1109⁶ : podobné dikce jako na jaře 2020;
3. ledna 2021–27. dubna 2021, a to na základě Usnesení č. 1378⁷, resp. později Usnesení č. 130⁸, resp. Usnesení č. 212⁹.

¹ Vznik této zprávy byl podpořen v rámci projektu „Domov jako veřejněpolitický nástroj: emotivní dimenze domova v době karanténních opatření COVID-19 v Česku“ (GAČR 21-18033S).

² Vláštní usnesení neoznačuje dané školské zařízení adjektivem, ale nařizuje hejtmanům a primátorovi „určit školu nebo školské zařízení zřízené krajem, obcí nebo dobrovolným svazkem obcí, jehož předmětem činnosti jsou úkoly v oblasti školství, které budou vykonávat nezbytnou péči o děti ve věku od 3 do 10 let, jejichž zákonní zástupci jsou zaměstnanci bezpečnostních sborů, obecní policie, poskytovatelů zdravotních služeb, orgánů ochrany veřejného zdraví a příslušníci ozbrojených sil anebo pedagogickými nebo nepedagogickými pracovníky určené školy nebo školského zařízení, a to bez ohledu na to, zda jsou tyto děti dětmi nebo žáky určené školy nebo školského zařízení“ (srov. Usnesení č. 219). Ve výzkumné zprávě používáme pro jednoduchost sousloví „určené školy“.

³ Detailní informace o časové rámci uzávěr na jednotlivých typech škol viz např. Čeladníková, Tereza, Eva M. Hejzlarová a Magdalena Mouralová. Školní „lockdowny“ v Česku v souvislosti s pandemií covid-19 v období březen 2020–červen 2021: Výzkumná zpráva. Praha: Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy, 2022. Dostupné z: <https://bit.ly/skolni-lockdowny-FSVUK>

⁴ Viz <https://apps.odok.cz/attachment/-/down/IHOABMQVWEU1>

⁵ Viz <https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/8--Pece-o-deti-1033.pdf>

⁶ Viz <https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/urceni-skol-1109.pdf>

⁷ Viz <https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/deti>

⁸ Viz <https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/urcene-skoly-0130.pdf>

⁹ Viz <https://apps.odok.cz/attachment/-/down/IHOABYLUPJD3>

Ústředním bodem našeho zájmu vyplývajícím z předchozího výzkumu bylo to, **do jaké míry určené školy využívali učitelé a učitelky¹⁰ s malými dětmi.**

Dostupné veřejné informace neexistovaly, a tak se v listopadu 2021 Eva M. Hejzlarová obrátila na Magistrát hl. m. Prahy (MHMP) s dotazem, zda by na příslušném odboru neměli jakékoli informace, které by nás posunuly. MHMP následně poslal tabulku (Tabulka č. 2), kterou jsme využily jako modelovou při oslovování dalších krajů po úspěšné pražské „pilotáži“. V průběhu prosince 2021 a ledna 2022 se pak studentka Tereza Glanzová obrátila na zbývajících 13 krajských úřadů s prosbou o počty žáků, kteří v daných obdobích navštěvovali určené školy.

Údaje v takovém formátu, o jaký jsme usilovaly, jsme získaly pouze ze tří dalších krajů – Karlovarského (Tabulka č. 3), Olomouckého (Tabulka č. 4), Plzeňského (Tabulka č. 5). Zbývající kraje měly buď údaje v méně detailním rozlišení, případně jimi nedisponovaly vůbec, protože odpovědnost za fungování, resp. jeho evidenci, přenesly přímo na určené školy, případně údaje nemohly poskytnout z důvodu časové tísně a náročných pracovních podmínek (podrobnější informace viz poznámka pod čarou¹¹).

Data z krajských úřadů ukazují, že dětí zaměstnanců a zaměstnankyň školských zařízení bylo v určených školách umístěno relativně méně (srov. Tabulka č. 1), což velmi pravděpodobně souvisí s tím, že tito zaměstnanci a zaměstnankyň mohli pracovat z domova a urgencye péče o děti u nich byla relativně menší.

¹⁰ Už od počátku nám bylo jasné, že učitelky a učitelé nejsou jedinými zaměstnanci/kyněmi škol, kteří „krizové“ školy využívali. Povaha dat nám nicméně neumožňovala vyučující odlišit od ostatních zaměstnanců/kyň, a tak nám nezbylo než toto omezení přijmout a mít ho na vědomí.

¹¹ Pardubický kraj – nedisponuje rozlišením podle zaměstnavatele rodiče (poskytnut pouze kumulativní údaj za celé období);

Kraj Vysočina – nedisponuje rozlišením podle zaměstnavatele rodiče (poskytnuty pouze kumulativní údaje za každé období);

Ústecký kraj – nedisponuje rozlišením podle zaměstnavatele rodiče (poskytnut pouze kumulativní údaj za třetí období);

Středočeský kraj – nedisponuje rozlišením podle zaměstnavatele rodiče (poskytnuty pouze kumulativní údaje za všechna tři období);

Moravskoslezský kraj – nedisponuje rozlišením podle zaměstnavatele rodiče (poskytnuty pouze kumulativní údaje za všechna tři období, a to pravděpodobně nikoli v podobě „headcounts“, ale „žáko-dní“);

Zlínský kraj – nedisponuje rozlišením podle zaměstnavatele rodiče (poskytnuty pouze údaje o počtu a typu aktivovaných škol);

Jihočeský kraj – nedisponuje rozlišením podle zaměstnavatele rodiče (poskytnuty pouze údaje o počtu a typu aktivovaných škol);

Jihomoravský kraj – nedisponuje rozlišením podle zaměstnavatele rodiče (poskytnuty pouze kumulativní údaje za všechna tři období);

Liberecký kraj – nedisponuje rozlišením podle zaměstnavatele rodiče (poskytnuty pouze údaje o počtu aktivovaných škol a údaj nazvaný průměrný počet dětí za každé období);

Královéhradecký kraj – nedisponuje rozlišením podle zaměstnavatele rodiče.

Tabulka č. 1: Počty dětí zaměstnanců školských zařízení a jejich podíly na celkovém počtu dětí umístěných v tzv. „krizových“ školách

	17. 3. 2020–15. 5. 2020		14. 10. 2020–29. 11. 2020		4. 1. 2021–27. 4. 2021	
	N	%	N	%	N	%
Karlovarský kraj	-	-	20	16,6 %	14	3,3 %
Olomoucký kraj	10	4,13 %	39	11,96 %	62	6,42 %
Plzeňský kraj	3	1 %	34	20 %	65	10 %
Praha	-	-	35	10,23 %	61	5,13 %

Zdroj: Autorky.

Díky dalšímu kvalitativnímu šetření¹² jsme zjistily, že pro řadu učitelek nefungovaly určené školy jako odbřemenění, ale jako potenciální další zátěž. Učitelky vesměs nebyly ochotné posílat své děti do cizího prostředí, mezi cizí děti a k cizím vyučujícím, zvláště když se výuka odehrávala s respirátory. Určené školy tak byly učiteli a učitelkami využívány jen v situaci, kdy se jednalo o „domovské“ školy jejich dětí a alespoň část těchto obtížně přijatelných „proti“ odpadla. Na některých školách pak v některých obdobích fungovalo neoficiální hlídání, kdy vedení škol zajišťovalo učitelkám a učitelům, kteří to potřebovali, hlídání ze strany jiných a v čase pandemie málo vytížených zaměstnanců a zaměstnankyň (např. vychovatelů a vychovatelek ze školních družin). Rozhodně se však nejednalo o řešení systémové a jeho uplatnění se odvíjelo od ochoty a odvahy ředitele pohybovat se na hraně platných pravidel.

Další poznatek je, že zájem o tzv. určené školy s každým obdobím rostl. V souladu s tímto pozorovaným trendem je i komentář MHMP, který konstatuje, že „k největšímu nárůstu došlo na přelomu února a března 2021 (do 27. 2. 2021 bylo zařazeno 106 dětí, ke dni 8. 3. 2021 bylo zařazeno 1150 dětí)“. Tento skok souvisí velmi pravděpodobně s uzavřením mateřských škol; detailnější přehled o dynamice tohoto třetího období nicméně nejsme prostřednictvím údajů, které máme k dispozici, schopny získat.

Tabulka č. 2: Využití určených škol v Praze dle zaměstnavatele rodičů

	17. 3. 2020–15. 5. 2020		14. 10. 2020–29. 11. 2020		4. 1. 2021–27. 4. 2021	
	počet dětí	%	počet dětí	%	počet dětí	%
Zdravotní zařízení *	193	68,5	205	59,9	898	75,6
Bezpečnostní složky**	89	31,5	61	17,8	127	10,7
Školy a školská zařízení ***	X	X	35	10,2	61	5,1
Ostatní ****	X	X	41	12	102	8,6
Celkem dětí	282	100	342	100	1188	100
Počty aktivovaných ZŠ a MŠ	21		25		55	

Zdroj: Magistrát hl. m. Prahy (upraveno autorkami).

¹² Podrobněji viz Mouralová, Magdalena, Hejzlarová, Eva. 2022. Proč učitelky nechodí na ošetřovačku? Emoční strategie, mikropolitiky a sebepojetí učitelek s malými dětmi v době pandemie. Sociologický časopis / Czech Sociological Review, 58(5): 1-32. 10.13060.csr/2022.027

Tabulka č. 3: Využití určených škol v Karlovarském kraji dle zaměstnavatele rodičů

	17. 3. 2020–15. 5. 2020		14. 10. 2020–29. 11. 2020		4. 1. 2021–27. 4. 2021	
	počet dětí	%	počet dětí	%	počet dětí	%
Zdravotní zařízení *	33	19,7	48	40	153	36,8
Bezpečnostní složky**	117	70,0	24	20	67	16,1
Školy a školská zařízení ***	X	X	20	16,6	14	3,3
Ostatní ****	17	10,1	28	23,3	181	43,6
Celkem dětí	167	100	120	100	415	100
Počty aktivovaných ZŠ a MŠ	9		8		14	

Zdroj: Krajský úřad Karlovarského kraje (upraveno autorkami).

Tabulka č. 4: Využití určených škol v Olomouckém kraji dle zaměstnavatele rodičů

	17. 3. 2020–15. 5. 2020		14. 10. 2020–29. 11. 2020		4. 1. 2021–27. 4. 2021	
	počet dětí	%	počet dětí	%	počet dětí	%
Zdravotní zařízení *	159	65,7	179	54,9	531	55,0
Bezpečnostní složky**	36	14,9	41	12,6	117	12,1
Školy a školská zařízení ***	10	4,1	39	12,0	62	6,4
Ostatní ****	37	15,3	67	20,5	256	26,5
Celkem dětí	242	100	326	100	966	100
Počty aktivovaných ZŠ a MŠ	13		13		32	

Zdroj: Krajský úřad Olomouckého kraje (upraveno autorkami).

Tabulka č. 5: Využití určených škol v Plzeňském kraji dle zaměstnavatele rodičů

	17. 3. 2020–15. 5. 2020		14. 10. 2020–29. 11. 2020		4. 1. 2021–27. 4. 2021	
	počet dětí	%	počet dětí	%	počet dětí	%
Zdravotní zařízení *	120	47	50	29	344	55
Bezpečnostní složky**	59	23	17	10	78	12
Školy a školská zařízení ***	3	1	34	20	65	10
Ostatní ****	75	29	70	41	144	23
Celkem dětí	257	100	171	100	631	100
Počty aktivovaných ZŠ a MŠ	22		30		36	

Zdroj: Krajský úřad Plzeňského kraje (upraveno autorkami).

Vysvětlivky k tabulkám 2–5:

* Státní i nestátní zdravotnická zařízení, soukromí lékaři, lékárny

** Policie ČR, MP, HZS, Vězeňská služba, celní správa, odbor cizinců MV, cizinecká policie

*** Umísťovány byly děti pedagogických a nepedagogických pracovníků aktivovaných určených škol – nejednalo se o plošné opatření, které by se týkalo všech pedagogických a nepedagogických pracovníků

**** Ostatní: česká pošta, sociální služby, soudnictví, finanční úřady, ústřední výkonné orgány, komunální služby, domovy seniorů, dětské domovy apod.

Získaná data a jejich stručnou interpretaci¹³ považujeme za podstatné s ohledem na obecnou potřebu reflexe pandemické situace a zejména reflexe toho, jak fungovala různá veřejněpolitická opatření. Náš závěr je, že pokud je ambicí tvůrců a tvůrkyň politik v krizových situacích, které nutně v budoucnu přijdou, takové zajištění vzdělávací činnosti, které bude dlouhodobě udržitelné a bude chtít brát v potaz preference učitelů a učitelek, pak je nasnadě uvažovat o úpravě tohoto opatření. Jako nejdostupnější se nám jeví umožnit režimovou změnu v podobě pobývání menší skupiny dětí v domovských školách zaměstnanců a zaměstnankyň. Dětem by zde poskytovali podporu při výuce jiní zaměstnanci/kyně školy – např. vychovatelé a vychovatelky ze školní družiny.

Výzkumnou zprávu jsme připravovaly velmi pečlivě – pokud v ní přesto najdete nějakou chybu nebo nesrovnalost, dejte nám to prosím vědět na eva.hejzlarova@fsv.cuni.cz nebo magdalena.mouralova@fsv.cuni.cz. Děkujeme.

Odkazovat na výzkumnou zprávu lze např. tímto způsobem:

HEJZLAROVÁ, Eva a Magdalena MOURALOVÁ. Využívání tzv. určených škol pro děti zaměstnanců a zaměstnankyň ve školství v období březen 2020–duben 2021: Výzkumná zpráva. Praha: Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy, 2022. Dostupné z: <https://bit.ly/urcene-skoly-FSVUK>

¹³ Podrobněji viz Mouralová, Magdalena, Hejzlarová, Eva. 2022. Proč učitelky nechodí na ošetřovačku? Emoční strategie, mikropolitiky a sebepojetí učitelek s malými dětmi v době pandemie. Sociologický časopis / Czech Sociological Review, 58(5): 1-32. 10.13060.csr/2022.027